

**Språkcentrum för
nationella minoritetsspråk**

Institutet för språk och folkminnen

Box 135

751 04 Uppsala

Besöksadress: Uppsala arkivcentrum,
von Kraemers allé 21, 752 37 Uppsala

www.isof.se

Språkcentrum för nationella minoritetsspråk

Slutredovisning av regeringsuppdrag
Ku2015/02857/DISK, Ku2018/01455/DISK
Isof: Dnr 17-19/1503

1 oktober 2019

Innehållsförteckning

Förord.....	3
Sammanfattning	5
Bakgrund.....	7
Uppdraget och dess genomförande.....	8
2.1 Regeringens uppdrag till myndigheten.....	8
2.2 Sammanfattning av delrapportering av uppdraget.....	8
2.3 Tillvägagångssätt för fortsatt utredningsuppdrag.....	9
2.4 Samrådsförfarandet.....	9
Bakgrund till och utveckling av språksituationen för jiddisch och romani chib	11
3.1 Jiddisch	11
3.2 Romani chib.....	12
Relaterade problem	15
4.1 Modersmålsundervisning och utbildningsmöjligheter.....	15
4.2 Läromedel	16
Alternativa modeller för språkrevitalisering.....	17
5.1 Statsbidrag till revitaliseringsprojekt.....	17
5.2 Samarbete med universitet och högskolor.....	18
5.3 Andra möjliga modeller	19
Nationella minoritetens immateriella kulturarv	20
Överväganden och förslag.....	21
7.1 Inledning.....	21
7.2 Förslag om inrättande av ett språkcentrum för jiddisch.....	22
7.2.1 Huvudman och organisation.....	22
7.2.2 Styrning och inflytande.....	22
7.2.3 Uppdrag.....	22
7.2.4 Geografisk placering.....	23
7.2.5 Bemanning	23
7.2.6 Budget.....	24
7.3 Förslag om inrättande av ett språkcentrum för romani chib	24
7.3.1 Huvudman och organisation	24
7.3.2 Styrning och inflytande.....	24
7.3.3 Uppdrag.....	25
7.3.4 Geografisk placering.....	25
7.3.5 Bemanning	25
7.3.6 Budget.....	26
Konsekvensanalyser.....	27
Källor.....	28
Bilagor	
1. Genomförda möten och samtal för inhämtande av information och synpunkter gällande jiddisch och romani chib	
2. Inkomna samrådssvar – förslag om jiddisch respektive romska	

Förord

Samhällets insatser är helt avgörande för att säkra de nationella minoritetsspråkens långsiktiga överlevnad och för att garantera minoritetsspråkstalarnas rättigheter. Behovet av målmedvetna och effektiva åtgärder är stort och brådskande.

Institutet för språk och folkminnen (Isof) har därför välkomnat regeringens initiativ att utreda inrättande av språkcentrum för finska, jiddisch, meänkieli och romani chib. Vi har med entusiasm tagit oss an denna angelägna och ansvarsfulla uppgift.

I februari 2019 lämnade myndigheten en första delrapport med förslag på inrättande av språkcentrum för finska och meänkieli. I denna slutrapport lämnar myndigheten sina överväganden kring jiddisch och romani chib.

Ingrid Johansson Lind har av mig anlitats som särskild utredare och studentmedarbetaren Kajsa Edholm och de experter som arbetar vid myndigheten har bistått i arbetet.

Det är många som engagerat sig för att få till stånd en så väl underbyggd rapport som möjligt inom ramen för vårt uppdrag. I synnerhet vill jag uppmärksamma de representanter för minoritetsspråkstalarna som bidragit med kunskaper, idéer och kloka synpunkter under arbetets gång. Värdefulla erfarenheter har också inhämtats från verksamheten vid det samiska språkcentrum som redan finns.

Jag riktar ett stort och varmt tack till er alla som på olika sätt gjort det möjligt att genomföra uppdraget.

Isofs utredningsuppdrag är därmed i denna del nu slutfört. Min förhoppning är att den rapport vi nu lämnar är ett steg i strävan att tillförsäkra var och en rätten till sitt språk och sin kultur.

Martin Sundin
Generaldirektör

Sammanfattning

Regeringen beslutade den 28 juni 2018 (Ku2015/02857/DISK, Ku2018/01455/DISK) att ge Institutet för språk och folkminnen (Isof) i uppdrag att utreda formerna för hur språkcentrum för finska och meänkieli kan organiseras och utreda förutsättningarna för motsvarande funktioner för jiddisch och romani chib. Isof har valt att organisera utredningsarbetet i form av ett projekt kallat Språkcentrumutredningen.

Inledningsvis redogör Isof för uppdraget och dess genomförande, inklusive en redovisning av samrådsförfarandet och en sammanfattning av delrapporteringen som lämnades till regeringen den 1 februari 2019. I delrapporten lämnade Isof förslag till hur språkcentrum för finska respektive meänkieli kan organiseras.

Därefter beskrivs bakgrunden till och utvecklingen av språksituationen för jiddisch och romani chib samt relaterade problem. Vidare redovisas Isofs överväganden gällande alternativa modeller för språkrevitalisering samt nationella minoriteters immateriella kulturarv.

I förslagsdelen i slutrapporten föreslår Isof att språkcentrum för jiddisch och romani chib inrättas inom ramen för myndigheten. Isof föreslår att båda språkcentrumen placeras i Stockholmsområdet. För att säkra minoriteternas aktiva medverkan, delaktighet och inflytande över verksamhetens inriktning bedöms att en styrgrupp med representanter från minoriteterna bör knytas till respektive språkcentrum. Slutligen redovisas förslag på uppdragens utformning för respektive språkcentrum, budget och bedömningar kring bemanning.

Avslutningsvis redovisas en konsekvensanalys av de samlade förslagen i båda rapporterna.

1.

Bakgrund

I propositionen *En stärkt minoritetspolitik* (prop. 2017/18:199) konstaterar regeringen att språk och kultur är kärnan i de nationella minoriteternas identitet. En fungerande överföring av språk och kultur mellan generationer är därför en central uppgift för minoritetspolitiken.

I riksdagsskrivelsen *Nystart för en stärkt minoritetspolitik* (skr. 2017/18:282) anför regeringen vidare att det krävs ett långsiktigt arbete för de nationella minoriteternas språk och kultur, bland annat genom ett handlingsprogram för bevarande av språken och genom att organiseringen av språkcentrum eller motsvarande funktioner för de nationella minoritetsspråken utreds. Regeringen konstaterar att de nationella minoritetsspråken är en viktig del av såväl identiteten som kulturarvet för de nationella minoriteterna. Utan insatser för att bevara och revitalisera minoritetsspråken upphör de på sikt att existera som levande språk i Sverige och med språken riskerar även stora delar av identiteten att försvinna för de individer som tillhör de nationella minoriteterna. Stora kulturella värden och unik kunskap är integrerade i minoritetsspråken. Om de dör ut riskerar även betydande delar av de nationella minoriteternas kulturarv att gå förlorade för kommande generationer. I skrivelsen till riksdagen gör regeringen därför bedömningen att det är nödvändigt att fortsatt vidta åtgärder för att bryta den pågående språkbytesprocessen, om de nationella minoritetsspråken ska kunna bestå och utvecklas som levande språk.

I delbetänkandet *Nästa steg? Förslag om en*

stärkt minoritetspolitik (SOU 2017:60), av Utredningen om en stärkt minoritetspolitik, har utredaren bedömt att språkcentrummetodiken är ett väl fungerande verktyg för att åstadkomma språkrevitalisering. Modellen med språkcentrum för språkrevitalisering har sedan 2010 praktiserats inom det samiska förvaltningsområdet med Sametinget som huvudman. Inom ramen för utredningen genomfördes en utvärdering av samiskt språkcentrum (Leena Huss, 2017). Utredaren konstaterar att samiskt språkcentrum utgjort ett nödvändigt och värdefullt bidrag till revitaliseringen av sydsamiskan.

I den förstudie som initierades av Sverigefinländarnas delegation och Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR-T) *Etablering av ett språkcentrum för meänkieli och finska* (Leena Huss och Kaisa Syrjänen Schaal, Ku2015/02857/DISK) föreslås att språkcentrum för finska och meänkieli ska inrättas. I delbetänkandet *Nästa steg? Förslag för en stärkt minoritetspolitik* (SOU 2017:60) framför utredaren att behovet av revitalisering av jiddisch och romani chib är minst lika stort som för finska och meänkieli, men anför att det för dessa språk ännu inte finns någon förstudie eller liknande underlag.

I riksdagsskrivelsen *Nystart för en stärkt minoritetspolitik* framförde regeringen sin avsikt att uppdraga åt Institutet för språk och folkminnen (Isof) att utreda förutsättningarna för att organisera språkcentrum eller motsvarande funktioner för finska, jiddisch, meänkieli och romani chib.

2.

Uppdraget och dess genomförande

2.1 Regeringens uppdrag till myndigheten

Regeringen beslutade den 28 juni 2018 (Ku2015/02857/DISK, Ku2018/01455/DISK) att ge Institutet för språk och folkminnen i uppdrag att utreda formerna för hur språkcentrum för finska och meänkieli kan organiseras och utreda förutsättningarna för motsvarande funktioner för jiddisch och romani chib.

I uppdraget ingår att analysera alternativa förslag till språkcentrum som kan bidra till språkrevitalisering och en fungerande överföring av språk och kultur mellan generationerna. I uppdraget ingår även att göra kostnadsberäkningar och konsekvensanalyser av myndighetens förslag, inklusive personella konsekvenser.

Isof ska i genomförandet av uppdraget samråda med de berörda nationella minoriteterna och inhämta synpunkter från berörda myndigheter och organisationer, däribland Sametinget och Länsstyrelsen i Stockholms län.

I genomförandet av uppdraget beslutade Isof att i ett första skede fokusera på förslag gällande finska och meänkieli. Dessa redovisas i den delrapport som överlämnades till regeringen den 1 februari 2019. I föreliggande slutrapport som överlämnas till regeringen senast den 1 oktober 2019 behandlas förslag för jiddisch och romani chib.

2.2 Sammanfattning av delrapportering av uppdraget

Den 1 februari 2019 överlämnade Isof en delrapport till regeringen med förslag om att inrätta språkcentrum för finska respektive meänkieli. I delrapporten föreslår Isof att det övergripande uppdraget för språkcentrumen ska vara att tillgodose minoritetens behov av att återta det egna språket. Språkcentrum ska aktivt främja och stimulera ökad användning av respektive språk i samhället, bistå med sakkunskap och utveckla metoder för att stärka minoritetens förutsättningar att bruka och återta språket samt sprida kunskaper om revitalisering. Barn och unga ska särskilt prioriteras och insatserna ska utgå från minoritetens behov av revitaliseringsinsatser.

I delrapporten föreslår Isof vidare att Isof ska vara huvudman för språkcentrumen. För att säkra minoritetens aktiva medverkan, delaktighet och inflytande över verksamhetens inriktning bedöms att en styrgrupp bör inrättas för respektive språk. Enligt förslaget ska det finska språkcentrumet placeras i Uppsala, ha en årlig budget om totalt 6 800 000 kronor och bedömningen är att det bör bemannas med fyra heltidstjänster. Vidare föreslås språkcentrumet för meänkieli placeras på två platser inom förvaltningsområdet: Övertorneå och Kiruna. Bedömningen är att bemanningen bör

uppgå till fem heltidstjänster och budgeten föreslås uppgå till sammanlagt 7 925 000 kronor.

Utöver de överväganden som gjorts kring språkcentrumens organisering och utformning redogörs i delrapporten för språkcentrum som modell för revitalisering. Bland annat redovisas de positiva erfarenheter och lärdomar som finns från samiskt språkcentrum. En diskussion förs även kring distinktionen mellan språkvård och språkrevitalisering. Det finns många beröringspunkter, men något förenklat handlar språkrevitalisering om att vårda, utveckla och främja förutsättningarna för att använda språket. Målet är att därigenom öka antalet talare och användningen av språket. Språkvårdsarbetet handlar istället om bland annat språkvalsplanering, ord- och grammatikvård samt tal- och textvård.

2.3 Tillvägagångssätt för fortsatt utredningsuppdrag

Under våren 2019 har fokus i utredningsarbetet varit på uppdragets andra del, det vill säga förutsättningarna för motsvarande språkrevitaliserande funktioner för jiddisch och romani chib. Liksom i delrapporten har utredare varit Ingrid Johansson Lind, tidigare generaldirektör vid Isof. I utredningsarbetet har även Isofs samordnare för nationella minoritetsspråk, Anna Gezelius, deltagit, liksom studentmedarbetaren Kajsa Edholm. Myndighetens språkvårdare i de berörda minoritetsspråken har även de bidragit med underlag och synpunkter.

Som stöd i arbetet tillsattes en arvoderad arbetsgrupp bestående av representanter för språkbärarna för respektive språk. I sammansättningen eftersträvade Isof att uppnå en geografisk och åldersmässig spridning, samt representation från båda könen. I arbetsgruppen diskuterades förutsättningarna och formerna för etablering av språkcentrum. Sammanlagt anordnades tre möten med respektive arbetsgrupp. Vid det första mötet i båda arbetsgrupperna medverkade Sylvia Sparrok, språkkonsulent vid det samiska språkcentrumet, som berättade om erfarenheterna från det samiska arbetet med språkrevitalisering. Deltagare och datum för de genomförda mötena finns listade i bilaga 1.

I syfte att samla in fakta och erfarenheter inom området har myndigheten även genomfört en rad möten och studiebesök under våren. För jiddisch har möten anordnats med Judiska föreningen i Borås och Föreningen jiddischkultur i Göteborg. Isof har även varit på studiebesök på det judiska kulturcentrumet Bajit i Stockholm. För romani chib har möten hållits med Romskt informations- och kunskapscenter (RIKC) i Malmö samt med Romano Center Väst i Göteborg. Vidare har myndighetens medarbetare rest till Nordnorge för ett studiebesök vid och möte med ledningen för Kvensk institutt i Börselv. I samband med resan gjordes även studiebesök i Lakselv på Samisk språk- och kultursenter samt på Porsanger kvenske språksenter. Myndighetens ledning har även besökt Övertorneå kommun och träffat representanter för kommun och föreningsliv. I bilaga 1 finns en lista på de möten som genomförts inom ramen för utredningen.

Till utredningens kapitel 4 ”Bakgrund till och utveckling av språksituationen” har Jon Petterson och Fred Taikon bidragit med underlag om romani chib.

2.4 Samrådsförfarandet

I den nya minoritetslagstiftning som trädde i kraft den 1 januari 2019, *Lag (2009:724) om minoriteter och minoritetsspråk*, framgår det i § 5 att samråd ska äga rum med de nationella minoriteterna snarare än med representanter för dem. Liksom för finska och meänkieli genomförde Isof det formella samrådet om förslaget gällande jiddisch och romani chib skriftligt, innan det slutliga förslaget till regeringen formulerades.

Förslaget skickades ut per mejl till de båda arbetsgrupperna samt de organisationer och språkbärare som myndigheten mött under genomförda informationsmöten eller på annat sätt fått kännedom om var intresserade av frågan. Mottagarna uppmuntrades att sprida det skriftliga samrådsunderlaget vidare till andra berörda och intresserade. I mejlet bifogades även en länk till Isofs externa webbplats där förslaget publicerades tillsammans med ett svarsformulär. Det skriftliga samrådet var öppet mellan den 17 juni och den 9 augusti 2019. Det riktade sig till både intresseorganisationer och enskilda språkbärare och aktörer.

Totalt inkom 48 skriftliga svar med synpunkter på samrådsförslaget, varav 12 avsåg förslaget om ett språkcentrum för jiddisch, 35 avsåg förslaget om ett språkcentrum för romani chib och ett svar avsåg båda förslagen. Av de 35 inkomna förslagen gällande romani chib var 21 samordnade av Unio-

nen för romer och resande i Sverige varav 20 med i stort sett likalydande text. Lista över inkomna svar på samråden finns i bilaga 2.

Förslagen i denna slutrapport har därefter formulerats och anpassats med hänsyn till inkomna synpunkter under samrådsprocessen.

3.

Bakgrund till och utveckling av språksituationen för jiddisch och romani chib

Det finns ett stort behov av språkrevitaliserande insatser för samtliga nationella minoritetsspråk i Sverige. En omfattande språkbytesprocess har minskat antalet talare och insatser för att bevara och revitalisera minoritetsspråken är avgörande för deras fortlevnad. Förutsättningarna och behoven ser olika ut för de olika språken.

I Isofs delrapport ges en övergripande bild av situationen för de nationella minoritetsspråken i Sverige, med särskilt fokus på finska och meänkieli. Nedan följer en mer utförlig beskrivning av situationen för jiddisch och romani chib, de två nationella minoritetsspråk som behandlas i denna slutrapport.

3.1 Jiddisch

Jiddisch är ett globalt språk som talas i judiska miljöer över hela världen. Språket har en ungefär tusenårig historia och är den naturliga utvecklingen av den flerspråkiga tradition som judarna hade med sig till Europa. Man hade dels de traditionella språken hebreiska och arameiska, men även grekiska och judisk-romanska dialekter. När judarna mötte de medeltida tyska stadsdialekterna kom två främmande språkfamiljer (semitiska och germanska) att ingå förening.

Viktiga judiska städer under 1300-talet och framåt blev Shpeyer, Mainz och Worms, men i samband med korstågen och pesten blev förföljelserna så svåra att många började söka sig till Östeuropa, som hade börjat urskilja sig som en multikulturell frihamn. Makthavarna i dessa länder uppskattade judarnas hantverkskunskaper och språkkunskaper och utfärdade dokument som definierade judarnas rättigheter och skyldigheter. De större tyska städerna fortsatte att vara viktiga centra, men förskjutningen mot öst var ett faktum.

Nya centrum blev Krakow, Warszawa och Vilnius. Det judiska livet fortsatte att utvecklas och så även jiddisch som nu hämtade många ord från slaviska språk. Den dialekt som växte fram var östjiddisch.

På 1600- och 1700-talet blev språket dominerande för flertalet av Östeuropas judar. Under mellankrigstiden var språket som starkast och fram till andra världskriget var jiddisch modersmål för flera miljoner européer. Många av de judar som föll offer för Förintelsen var jiddischtalande. Under andra världskriget minskade antalet talare i Europa därför drastiskt.

Jiddisch har talats i Sverige sedan 1700-talet, då några få judar tilläts bosätta sig i landet utan att övergå till kristendomen. Inte förrän år 1870 fick

judar jämställda medborgliga rättigheter i Sverige. Jiddischtalande människor har kommit till Sverige under flera olika perioder, men majoriteten av de talare som finns i landet idag är barn till överlevande från Förintelsen.

Jiddisch idag

Jiddisch erkändes som ett nationellt judiskt språk i Chernowitz år 1908. Men det var inte förrän 1925 som ett vetenskapligt institut för jiddisch kom att grundas och det var där man kom att fastställa de normer för stavning som är giltiga än idag.

Sedan år 2000 är jiddisch ett nationellt minoritetsspråk i Sverige. Jiddisch är ett territoriellt obundet minoritetsspråk och saknar därför förvaltningsområden. För många av landets judar är jiddisch centralt för kulturutövning. Bland dem som ser språket som en del av sitt kulturarv har språkfärdigheten ökat på senare år. Det finns även ett växande intresse för olika jiddischaktiviteter. Trots ett ökat intresse har antalet talare påverkats av en språkbytesprocess och de som har jiddisch som första språk har minskat. Under senare delen av 1800-talet och fram till tiden efter andra världskriget bedrevs en medveten försvenskningsspolitik och många talare har inte fört språket vidare till sina barn.

I utredningen *Jiddisch – språk utan land med hemvist i Sverige* (Sznajderman-Rytz, 2007) konstateras att få språkbärare bedömer sin egen språkförmåga som mycket bra. Flera uppger att deras läs- och skrivförmåga är sämre än förmågan att tala språket. Eftersom ingen officiell statistik förs över antalet talare är det svårt att skatta hur många som behärskar språket idag. Antalet talare uppskattas i olika undersökningar till mellan 500–1500.

I delbetänkandet *Nästa steg? Förslag för en stärkt minoritetspolitik* (SOU 2017:60) konstaterar utredaren att jiddisch särbehandlats negativt jämfört med de andra nationella minoritetsspråken. Ett exempel är att jiddisch inte omfattas av samma grundläggande villkor vad gäller sändningstillstånd i public service. Detta innebär att utbudet på jiddisch är mycket begränsat.

Undervisning i jiddisch

Lunds universitet har sedan 2006 det nationella uppdraget att utveckla jiddischstudier men inget universitet har i uppdrag att utbilda modersmåls-

lärare i jiddisch. Modersmålsundervisning i jiddisch har tillkommit på en del kommunala skolor sedan ändringen av Skollagen trädde i kraft år 2015. En stor utmaning är dock bristen på utbildade modersmålslärare.

Dialekter

Dialekterna kan grovt indelas i nordöstlig jiddisch (litvish), centraljiddisch (poylish) och sydöstlig jiddisch (ukrainish). Det är lätt att förstå de olika dialekterna. Skillnaden ligger mestadels i vokalljuden och är konsekvent. Undervisningen i jiddisch bedrivs idag ofta på ett uttal som ligger nära stavningen, trots att ingen dialekt låter på det viset. Skriftspråket är detsamma för alla dialekter. Den vanligaste dialekten i Sverige är centraljiddisch.

3.2 Romani chib

I Sverige talas en rad språkliga varieteter och dialekter av det nationella minoritetsspråket romani chib. Det finns olika sätt att skriva och uttala namnet på språket. Många av talarna själva benämner språket romani eller romanès. Ofta används romska eller romani chib som ett samlingsbegrepp som inrymmer samtliga varieteter eller dialekter av språket. I denna rapport används genomgående benämningen romani chib om språket, vilket även är den benämning som används i *Lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk*.

Romernas ursprung

Romerna som folk har fått olika benämningar genom tiderna: cigan, zingere, zigeuner, cingene. Dessa ord härstammar från grekiskan och betyder de oberörbara. Det finns även benämningen gypsi vilket tyder på att man trodde att romerna kom från Egypten. Idag anses det vedertaget att romerna härstammar från Indien, förmodligen från området Pundjab. Ordet rom betyder man och människa, men det betyder även etnisk tillhörighet – att man är rom.

Det är inte känt exakt när eller varför romerna gav sig av från ursprungsregionen men troligen var det omkring år 1000. Ett historiskt faktum är att regionen drabbades av invasioner ledda av muslimska härförare under den aktuella perioden, vilket resulterade i flera kungadömens utplåning, förlust av oräkneliga människoliv och folkvandringar.

I flera europeiska regioner dokumenteras de första kända talarna av romani chib under perioden från 1300-talet fram till 1500-talet. Ord och viss grammatik har lånats in från huvudspråket i varje aktuell region och respektive land och ett antal språkliga varieteter av romani chib har därför utvecklats över tid. I den lingvistiska forskningen har ett 60-tal olika varieteter och dialekter av språket fastställs.

Romer i Sverige

Till Sverige har romer kommit vid ett antal huvudsakliga tidsperioder och från flera olika regioner. De första källorna som anger att romer finns i Sverige är från 1500-talet. Därefter har språkbärare kommit till Sverige i olika omgångar genom århundradena. De senaste större invandringarna ägde rum bland annat i samband med arbetskraftsinvandringen under 1960- och 1970-talet och vid Balkankonflikten på 1990-talet.

I Sveriges historia finns många exempel på diskriminerande lagstiftning mot romer som på olika sätt begränsat deras rättigheter. Trots att Sverige haft skolplikt sedan 1842 fick inte alla romska barn rätt att gå i skolan förrän på 1950-talet. Redan 1933 skrev Johan Dimitri Taikon till skolöverstyrelsen och bad om skolundervisning för romska barn. Först tio år senare blev han hörsammad, då han tillsammans med den frikyrkligt engagerade Otto Sundberg, blev beviljad 1 500 kronor för att starta en ”försöksskola” vid lägret i Lilla Sköndal i Gubbängen i Stockholm.

Efter en tid med olika former av försöksverksamhet föreslog den s.k. *Zigenarutredningen* (1954), i den första ”invandrar- och integrationsutredningen”, att romer skulle gå i vanliga skolor. Frågan om undervisningens organisering fick de enskilda skolorna hantera på egen hand, men från och med juni 1960 fanns möjlighet för kommuner att rekvirera bidrag från staten för speciell undervisning av romska barn. Först efter att alla romer blivit bofasta på sextioalet, fick samtliga svenska romer tillgång till skolundervisning.

Först på 1950-talet fick romer även rätt att rösta och att bosätta sig i vanliga hus. Mellan 1914 och 1954 var dessutom all romsk invandring förbjuden. De romer som flydde från Förintelsen hade därför inte möjlighet att söka skydd i Sverige. Den omfattande diskrimineringen har bidragit till att

romer länge höll sitt språk för sig själva. Det har även inneburit ett lågt förtroende bland många romer för svenska myndigheter.

Om språket

Romani chib tillhör den indoeuropeiska språkgruppen och är nära besläktat med dagens hindi, det vill säga med pundjabi från Nordvästra Indien, från området Pundjab.

År 2000 erkände regeringen romani chib som nationellt minoritetsspråk i Sverige. Det finns ingen officiell statistik över hur många som talar språket i Sverige idag och antalet talare är svårt att uppskatta. Språkbärarna är en heterogen grupp och ett antal språkliga varieteter eller dialektiska grupper av romani chib finns i landet. Liksom jiddisch är romani chib ett territoriellt obundet minoritetsspråk och saknar därför förvaltningsområden.

Talare av romani chib har sedan århundraden varit åtminstone tvåspråkiga, vilket medfört naturliga språkprocesser där språkliga influenser och lånord från kontaktspråk påverkat respektive talares romani chib på olika sätt. Språket är därför generellt ett språk med många dialekter som har ett antal underdialekter och varianter. Dialekten kelderash är starkt influerad av rumänskan, lovaridialekten av ungerskan. Arli, gurbrei och bugudzi är i sin tur påverkade av turkiskan med inblandning av slaviska ord. De inlånade orden gör att romer från olika språkvarieteter kan ha svårt att förstå varandra. Ju färre lånord från andra språk, desto större möjligheter till ömsesidig förståelse mellan olika varieteter. Men många lånord har använts under ett antal århundraden och har hunnit bli en del av basromskan.

Romani chib idag

Med tanke på att romerna härstammar från en av de äldsta kulturerna i världen – i dåvarande Indien – hade romerna förmodligen med sig någon form av skriftspråk när de lämnade landet. På grund av den negativa behandling som romerna har mött varthän de än har begivit sig, och eftersom de var tvungna att hitta olika strategier för överlevnad, har det ursprungliga skriftspråket gått förlorat.

Idag används åter romani chib som skriftspråk. Man använder sig av latinska bokstäver med en del speciella diakritiska tecken för vissa ljud som till

exempel Š, Č och Ž. Språket har också flera kombinationer av aspirerade konsonanter, så som TH, PH och ČH.

Romani chib talas uppskattningsvis av fler än 20 miljoner människor över hela världen. Det finns inget standardiserat språk som gäller överallt, utan flera varianter existerar av både talspråket och skriftspråket. Det gör att romani chib kan klassas som ett pluricentriskt språk vid sidan av engelskan, franskan, serbokroatiskan, tyskan, svenskan med flera.

Utbildning i romani chib

Södertörns högskola erbjöd under 2019 en kurs om 7,5 högskolepoäng i kaale-romska, men utöver det finns det inga lärosäten, högskolor eller universitet i Sverige som anordnar vare sig språkkurser eller ämneslärarutbildning i romani chib. Runt om i Europa finns det dock ett flertal universitet som anordnar olika utbildningar kring språket och kul-

turen, till exempel universiteten i Zagreb, Vršac och Sorbonne i Paris.

Idag finns mellan 50–60 modersmåls lärare i romani chib inom olika kommuner. Uppskattningsvis får ca 1 000 elever undervisning i olika varieteter av romani chib. Det finns även en stor grupp romska elever som, om man talar fler språk i hemmet, väljer ett annat språk än romani chib för modersmålsundervisningen. Orsaken är ofta att eleven inte önskar tillkännage sin romska tillhörighet, för att undvika diskriminering och negativ särbehandling. En annan grupp tackar nej till undervisningen på grund av föräldrarnas oro för att den sker på bekostnad av andra ämnen. Modersmålsundervisningen sker dock som regel utanför skoltid, och agerandet visar på bristande information från kommunen och skolans sida.

Det saknas även läromedel för många av varieteterna inom språket, vilket försvårar modersmålsundervisning.

4.

Relaterade problem

Under utredningens gång och i arbetet i de tillsatta arbetsgrupperna för jiddisch och romani chib har ett antal utmaningar relaterade till långsiktiga förutsättningar för revitalisering diskuterats. Framför allt har det handlat om tillgången till och utformningen av modersmålsundervisningen i båda språken samt bristen på läromedel.

4.1 Modersmålsundervisning och utbildningsmöjligheter

Alla barn som tillhör en nationell minoritet har rätt till modersmålsundervisning, även om det endast är en elev på skolan som önskar sådan och även om eleven inte talar språket i hemmet. Två problem kan lätt identifieras – bristen på modersmålslärare och bristen på initiativ från vissa kommuner att anordna undervisningen.

Sedan 2012 är målet för förskolans flerspråkiga arbete, enligt skollagen (SFS 2010:800), att barn i förskola ska ges möjlighet att utveckla sin kulturella identitet samt sin förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål. Detta innebar ett förtydligande av förskolans ansvar för flerspråkiga barns språkutveckling. På många håll saknas dock modersmålslärare vilket leder till situationer där flerspråkiga barn inte får den tillgång till språk som språklagen (SFS 2009:600) uttryckligen anger är ett ansvar för det allmänna, det vill säga kommunerna, när det gäller utbildning för barn i förskolan och grundskolan.

Detta är ett problem som minoriteterna ofta återkommer till i de diskussioner som förts med

utredningen. Många skolor uppger att de försöker få till undervisningen, men att brist på ekonomiska resurser och lärare gör att de endast kan erbjuda en bråkdel i undervisningstid av vad som behövs för att kunna lära sig ett språk.

För att olika revitaliseringsinsatser för de nationella minoritetsspråken ska ge långsiktiga effekter måste även brister inom utbildningssektorn åtgärdas. Ett språkcentrum kan arbeta med att göra olika aktörer medvetna om vikten av språkens överlevnad och utveckling, om betydelsen av modersmålsundervisning och andra utbildningsinsatser och genom aktiv samverkan med bland annat kommuner, verka för att fler utbildade modersmålslärare och ämneslärare anställs. Utbildningen av modersmålslärare och ämneslärare i respektive språk är dock lärosätenas ansvar.

På Södertörns högskola erbjöds hösten 2019 den första kursen om 7,5 högskolepoäng i kaaleromska. Inga andra lärosäten i Sverige ger, när denna rapport skrivs, kurser i romani chib det saknas därmed helt högre språkstudiemöjligheter för övriga romska dialekter. Ett förlängt mål med revitaliseringsinsatserna bör vara att det ska kunna gå att studera språket på universitetsnivå, så som det går att göra på meänkieli, finska, samiska och jiddisch. Att kunna läsa romani chib på högskolenivå skulle innebära en statushöjning för språket.

Södertörns högskola har under ett par år med goda resultat även anordnat utbildning för modersmålslärare i romani chib. Bristen är dock ändå stor inom både romani chib och övriga nationella minoritetsspråk.

4.2 Läromedel

Ett annat område som ständigt återkommer i samråd och diskussioner med minoriteterna är avsaknaden av läromedel i de nationella minoritetsspråken. Skolverket har tidigare tagit fram läromedel för vissa årskurser, dock inte för alla. Dessa läromedel är nu både föråldrade och upplevs av användarna som bristfälliga.

För i princip alla övriga ämnen i skolan finns det en kommersiell marknad för läromedel. Det gäller alla de språk som finns som obligatoriskt ämne eller tillval i grundskolan och på gymnasiet. Läromedel i modersmål är dock undantaget då det inte anses vara ekonomiskt lönsamt.

För att lyckas med revitalisering av de nationella minoritetsspråken krävs en tillgång till läromedel. Isof fick 2018 extra projektmedel att dela ut för insatser för de nationella minoritetsspråken. Dessa medel riktades då till framtagning av pedagogiska material i minoritetsspråken. Denna punktinsats

kommer att resultera i ett litet antal nya läromedel, framtagna av ideella föreningar och då ofta av enskilda modersmåls lärare. Något samarbete med professionella läromedelsförlag som har resurser till pedagogisk redigering, formgivning och bildsättning har inte varit möjligt inom ramen för projekten.

En möjlig åtgärd för att avhjälpa bristen på läromedel i de nationella minoritetsspråken vore införandet av ett särskilt statsbidrag riktat till de kommersiella förlagen, på samma sätt som Specialpedagogiska skolmyndigheten fördelar bidrag för framtagning av läromedel för elever med funktionsvariationer. Då skulle det kunna bli intressant även för en kommersiell aktör att få fram material för att täcka den stora bristen på läromedel inom både modersmålsundervisningen och den språkundervisning som sker inom ramen för språkvalet på högstadiet.

5.

Alternativa modeller för språkrevitalisering

I utredningsuppdraget till Isof ingår att även analysera alternativa förslag till språkcentrum, som kan bidra till språkrevitalisering och en fungerande överföring av språk och kultur mellan generationer. Även om det samiska språkcentret har uppnått goda resultat och står som en god förebild är förutsättningarna för de nationella minoritetsspråken olika och Isof har därför övervägt även andra möjligheter.

Under de möten som myndigheten har genomfört med ett stort antal representanter för de fyra nationella minoriteterna har frågan om alternativ till språkcentrum diskuterats. För den sverigefinska och tornedalska gruppen framkom tidigt att önskan om att inrätta språkcentrum var så stark att några alternativ inte var aktuella. För de två språken förelåg dessutom en förstudie som de två minoritetsgrupperna själva tagit initiativ till, där slutsatsen var att etablerandet av just språkcentrummodellen för revitaliseringsarbetet var det man önskade och ansåg som mest effektivt.

Hos både den judiska och den romska gruppen är önskan också stark att inrätta just var sitt språkcentrum för revitalisering av språken. Där diskuterades dock vilka alternativen skulle kunna vara.

5.1 Statsbidrag till revitaliseringsprojekt

Isof arbetar idag främst genom de språkvårdare i finska, meänkieli, romani chib och jiddisch som är anställda på myndigheten och via fördelningen av statsbidrag för insatser till stöd för de nationella minoritetsspråken. Statsbidraget delas ut en gång per år till olika ideella föreningar inom samtliga fem nationella minoritetsspråk.

Språkvårdarnas arbete koncentreras främst på själva språken: att svara på språkfrågor via mejl, telefon och Facebook, ta fram ordlistor som önskas av minoriteterna och andra som behöver sådana, ta fram skrivregler, arbeta med kunskapsspridning genom information på nätet, tidskrifter, seminarier och föreläsningar mm.

Under 2017–2019 har Isof med hjälp av särskilda projektmedel dokumenterat resanderomska och kaale-romska i Sverige. Det handlar om inspelningar av de rester av språket som fortfarande finns och är egentligen inte en revitaliserande åtgärd, även om inspelningarna kan komma till användning vid kommande revitaliseringsprojekt.

Den mer språkrevitaliserande insatsen sker via det statsbidrag som sammanlagt 3,5 mnkr som Isof sedan 2010 årligen delar ut för insatser till stöd för samtliga nationella minoritetsspråk i Sverige. Syftet

med statsbidraget är enligt Förordning (2010:21) om statsbidrag för insatser till stöd för de nationella minoritetsspråken att ge enskilda bättre förutsättningar att tillägna sig, utveckla och använda sitt nationella minoritetsspråk genom att stärka deras förmåga att förstå, tala, läsa eller skriva på minoritetsspråket.

Projektbidragen går direkt till språkrevitaliserande projekt som organiseras av ideella föreningar och organisationer. Den vanligaste projektypen är språkbad där man samlar barn, unga och vuxna för att ge dem en arena att tala språket på, utöka sitt nätverk, arbeta med språköverföring mellan generationerna men framför allt väcka intresse hos de yngre. Många anordnar språkkurser när man anser att det saknas hos till exempel studieförbunden. Skrivkurser och skrivtävlingar för unga är också omtänkta, läsecirklar, träffar för en blandning av språk och kulturöverföring (matlagning, renskötsel, slöjd mm). Metoderna är många, men summan är liten och många angelägna satsningar blir utan bidrag. Årligen söks för långt över 10 mnkr och majoriteten av de föreslagna projekten blir därmed inte av. Inte heller kan föreningarna garanteras långsiktighet i och med att finansieringen inte kan garanteras från år till år.

De ideellt organiserade revitaliseringsprojekten har, enligt Isofs bedömning, i många fall varit framgångsrika. Insatserna som genomförs via föreningarna lokalt på en mängd platser i Sverige bidrar både till revitalisering av språken men också till en stärkt identitet och ökat självförtroende, något som ofta lyfts fram i ansökningarna om projektbidrag.

Behovet av revitalisering av de nationella minoritetsspråken är fortsatt mycket stort. För att revitaliseringsarbetet ska bli effektivt och få långsiktiga effekter efterfrågas bland minoriteterna ett komplement till statsbidraget, i form av etablerade institutioner såsom språkcentrummodellen innebär, med uttalat uppdrag att långsiktigt arbeta med språkrevitalisering. Sådana institutioner kan dock inte helt ersätta de insatser som de ideella föreningarna genomför utan behov finns av båda formerna. I språkcentrumens uppdrag bör bland annat ingå att utarbeta metoder och verktyg som även civilsamhället kan använda sig av i sina språkrevitaliserande aktiviteter.

5.2 Samarbete med universitet och högskolor

Ett alternativ till språkcentrum som övervägts är ett närmare samarbete mellan minoriteterna och de lärosäten som är knutna till respektive nationellt minoritetsspråk. För jiddisch är det Lunds universitet som ansvarar för språket och för romani chib är det Södertörns högskola.

På Lunds universitet erbjuds idag enstaka kurser i själva språket såväl som i jiddischkulturens ursprung i Östeuropa och förekomst i Sverige. Det erbjuds också kurser i modern jiddischkultur och litteratur. Universitetet har också ansvar för att ta fram en ämneslärlinje för jiddisch men den har ännu inte realiserats.

Södertörns högskola har ansvaret för romska studier. På högskolan har hittills inga kurser givits i själva språket. Från hösten 2019 ges den första kursen om 7,5 högskolepoäng i det som kallas kaale-romska. Kaale-dialekten är starkt hotad i Sverige. Södertörn ger även kurser i det romska språkets historia, liksom i den romska minoritetens historia. Man genomför också utbildningar för att få fram fler modersmålslärare i romani chib och romska brobyggare, vilket är lovligt. Man har liksom Lunds universitet ett uppdrag att ta fram en ämneslärlinje men ej heller här har den kommit till stånd.

Utöver de kurser som lärosätena erbjuder ser Isof inte att de med nuvarande uppdrag kan axla ansvaret för det revitaliseringsarbete som ett språkcentrum kan och bör erbjuda. Utbildning i och om språken samt forskningsinsatser för metodutveckling är en betydelsefull del i revitaliseringen av ett språk men inte den enda. En stor del handlar om operativt arbete för att förändra attityder och förhållningssätt till språket, arbeta för att övervinna mentala spärrar hos språkbärare och att verka för överföring av språk och kultur mellan generationer. En viktig funktion för ett språkcentrum är också att vara pådrivande i förhållande till det allmännas ansvar för genomförande av åtaganden gällande språket.

Målgrupperna för revitaliseringsarbetet är också andra än lärosätenas primära målgrupp. Universitet och högskolor vänder sig till blivande akademiker som söker sig dit, medan ett språkcentrum – liksom de föreningar som arbetar aktivt med re-

vitalisering – arbetar uppsökande och vänder sig till barn, unga och vuxna inom själva minoriteten. Det är en målgrupp som på sikt kan dra nytta av de kurser som universitet och högskolor ger men som initialt har helt andra behov.

Lärosätenas uppdrag skiljer sig på många sätt från det uppdrag ett språkcentrum skulle få, vilket gör att Isof inte ser placeringen av ansvar för revitaliseringsarbete på lärosätena som ett alternativ till inrättandet av språkcentrum. Däremot är samarbete och samverkan mellan lärosätena och ett eventuellt språkcentrum angeläget. Bland annat bör utvecklingen av metoder för revitalisering av språken utgå från forskning och beprövad erfarenhet, något som förutsätter nära samarbete med akademierna.

5.3 Andra möjliga modeller

Som alternativ till ett språkcentrum diskuterades inom den romska gruppen ett förslag om att överföra finansiering direkt till redan existerande romska riksorganisationer så att romerna själva skulle kunna arbeta med språkrevitaliserande åtgärder utan statens inblandning. Med tanke på den be-

handling som romerna historiskt har utsatts för av den svenska staten, uttrycktes en önskan om att inte behöva ta hänsyn till riskerna för politisk styrning och inblandning. Arbetsgruppen enades dock om att fördelarna med ett språkcentrum placerat inom en statlig myndighet övervägde.

Hos de jiddischtalande fördes diskussioner runt ett gemensamt språk- och kulturcentrum. Kulturuttrycken är centrala för jiddischtalare och eftersom antalet talare är mycket lågt, ansåg en del att överföring av kulturen till nästa generation är minst lika viktig som själva språket. Jiddischkulturens starka koppling till språket lyftes fram som ett argument för ett gemensamt centrum. Hos andra fanns dock en farhåga för att språket i ett gemensamt språk- och kulturcentrum inte skulle få det stöd som är nödvändigt för revitaliseringen och att resurserna skulle komma att uppslukas av kulturella aktiviteter. En annan möjlighet som lyftes var att uppdra till någon av de judiska institutionerna i Stockholm att i organiserad form arbeta med revitaliseringsåtgärder. Även här landade man dock i att ett nationellt språkcentrum i statlig regi var att föredra.

6.

Nationella minoriteters immateriella kulturarv

I delrapporten till regeringen redovisade Isof ett önskemål från den meänkielitalande minoriteten om att minoritetens immateriella kulturarv bör få en tydligare, centralare och starkare plats i minoritetspolitiken och man efterfrågar insatser för att bland annat dokumentera nationella minoriteters språkliga varieteter. De föreslog att ett språkcentrum för meänkieli, hand i hand med språkrevitalisering, även ska arbeta med dokumentation och arkivverksamhet med fokus på både dialekter och folkminnen.

Isof bedömer att behovet av insatser för att trygga de nationella minoriteternas immateriella kulturarv är omfattande. Språk och kultur är två sidor av samma mynt och i stora delar avhängiga av varandra. Unescos konvention om tryggnad av det immateriella kulturarvet lyfter även fram språk som bärare av immateriella kulturarv, även om språken i sig inte klassificeras som sådana.

Isof menar dock att frågan inte primärt bör ingå i uppdraget till ett språkcentrum, vars huvudsakliga fokus och insatser bör vara framåtsyftande med fokus på att öka antalet aktiva talare av respektive språk.

Isof arbetar idag i enlighet med sin instruktion med både dialekter och folkminnen. Under myndighetens historia, främst från 1920-talet fram till 1970-talet, har systematiska dokumentationsinsatser av dialekter genomförts och materialet finns nu bevarat i myndighetens omfattande samlingar. Även arkivens äldre folkminnessamlingar omfattar material från hela Sverige. Numera genomförs inspelningar och annan dokumentation huvudsakligen

inom ramen för olika forskningsprojekt; däribland finns också material som omfattar nationella minoriteter. Isof har i dagsläget inga resurser för större riktade dokumentationsinsatser i bevarandesyfte.

I regeringens proposition *Kulturarvspolitiken* (prop. 2016/17:116) lyfts bland annat civila sektorns betydelse för kulturarvsarbetet. I samband med inrättandet av ett nytt bidrag för ideellt kulturarvsarbete framförde regeringen att utrymme bör ges att främja områden som hittills inte uppmärksammats i lika hög utsträckning som tidigare, såsom det immateriella kulturarvet. Regeringen framför vidare att även det samiska folkets och de nationella minoriteternas organisationer bör kunna söka det utökade bidraget mot bakgrund av det allmännas särskilda ansvar att främja det samiska folkets och de nationella minoriteternas kulturer och kulturarv.

Fördelning av projektbidrag till ideellt kulturarvsarbete hanteras av Riksantikvarieämbetet i enlighet med *Förordning (2017:628) om statsbidrag till kulturarvsarbete*. Bidrag kan sökas av arbetslivsmuseer, hembygdsmuseer och ideella kulturarvsverksamheter som syftar till att bevara och utveckla kulturhistoriska värden. Dessa värden kan vara såväl fysiska som immateriella. Bidraget riktar sig i första hand till civilsamhällets organisationer och kan sökas för insatser som syftar till att bevara, använda och utveckla kulturarvet.

Isofs bedömning är att föreningar och organisationer inom de nationella minoriteterna i högre grad bör uppmärksammas på denna möjlighet.

7.

Överväganden och förslag

7.1 Inledning

Isof konstaterar att behovet av revitaliserande insatser för de nationella minoritetsspråken jiddisch och romani chib är mycket stora. Under arbetets gång med utredningen har myndigheten uppfattat att det finns en stark önskan bland de båda minoriteterna och deras organisationer att utveckla revitaliseringsinsatserna för både jiddisch och romani chib och att bedriva arbetet i mer organiserad form. Dessutom är dessa två språk icke-territoriella minoritetsspråk vilket innebär att de har en svagare rättslig ställning och därmed är i behov av en plattform för att stärka språkens ställning i samhället.

Förutsättningarna för att bedriva arbetet med att revitalisera och stärka jiddisch ställning genom ett språkcentrum för språket bedöms som goda. Behovet av revitalisering av språket är utan tvekan mycket stort, något som bland annat Judiska Centralrådet framhåller i sitt samrådssvar till Isof. De menar att ett språkcentrum skulle kunna vara drivande i en positiv utveckling av språket.

De olika minoritetsspråken har olika betydelse för respektive minoritet. Vad gäller jiddisch så finns det väldigt få i Sverige som idag har språket som modersmål. Jiddisch är dock viktigt för minoriteten och har en mycket stor kulturell betydelse för den judiska minoriteten i Sverige. Detta är tydligt i det ökande intresset för jiddisch och jiddischkultur inom och utanför den judiska gruppen.

Isof har vidare uppfattat att det bland språkbärare och deras organisationer finns en stark öns-

kan om omfattande revitaliseringsinsatser även för romani chib. Språkcentrummodellen uppfattas som ett effektivt verktyg för att utveckla metoder och genomföra insatser för revitalisering och överföring av språket mellan generationer. Bland de etablerade varieteterna av språket i Sverige, bedöms framför allt resanderomska och kaale-romska tillhöra de mest hotade och vara i behov av omedelbara insatser för att inte riskera att helt försvinna. Även bland övriga varieteter är behoven omfattande.

Romani chib är ett komplext språk med många varieteter och utmaningarna för ett revitaliseringsarbete är stora. Förutsättningarna för att bedriva arbetet inom ramen för ett språkcentrum bedöms dock som tillräckligt goda.

Isof har även i enlighet med vad som aviserades i delrapporten övervägt behovet av en gemensam referensgrupp, i det fall fyra språkcentrum för minoritetsspråk inrättas inom myndigheten. Isof bedömer dock att den frågan är för tidigt väckt. Isof har möjlighet att inom ramen för sitt grunduppdrag använda sig av referensgrupper för olika uppdrag och har i dagsläget ett flertal aktiva sådana. Det bör därför överlåtas till myndigheten att, om Isof får ansvaret för föreslagna språkcentrum, avgöra om och när en sådan gemensam referensgrupp bör tillsättas och vilken typ av kompetens den i sådana fall bör bemannas med.

7.2 Förslag om inrättande av ett språkcentrum för jiddisch

7.2.1 Huvudman och organisation

Isof föreslår att ett nationellt språkcentrum för jiddisch inrättas med Isof som huvudman.

Organisatoriskt bör centrumet inordnas som en egen enhet inom myndigheten.

I likhet med förslagen gällande språkcentrum för finska och meänkieli, som framfördes i Isofs delrapport till regeringen, menar Isof att myndighetens nuvarande uppdrag och erfarenhet av arbete med nationella minoriteters språk och kultur, liksom myndighetens forskningsverksamhet och nära samarbete med universitet och högskolor, utgör en god grund för ett utökat uppdrag inom området.

Ett statligt huvudmannaskap och en offentlig basfinansiering ger trygghet och stabilitet och är en god förutsättning för hållbar kompetensförsörjning. En viktig roll för ett språkcentrum är även att stödja offentliga aktörers arbete inom området. Ett statligt huvudmannaskap innebär att det allmänna kan känna tilltro till att språkcentrumet arbetar och verkar i enlighet med regeringens minoritetspolitiska inriktning. Skyldigheten att aktivt främja minoritetsspråken är därtill konventionsreglerad och därmed en uppgift för det offentliga. Även det talar för en offentlig huvudman för språkcentrumet.

Arbetsgruppen för jiddisch diskuterade möjligheten att ett språkcentrum istället skulle etableras inom ramen för någon av de judiska institutioner som redan existerar, till exempel det judiska utbildnings- och kulturhuset Bajit i Stockholm. Gruppen kom dock fram till att ett statligt huvudmannaskap var att föredra. Majoriteten av de som kommenterat huvudmannaskapet i samrådsvaran tillstyrker Isofs förslag om huvudmannaskap.

7.2.2 Styrning och inflytande

Isof bedömer att en styrgrupp med representanter från den judiska minoriteten och språkbärarna bör inrättas.

Styrgruppen inrättas för att säkra språkbärarnas inflytande över verksamhetens inriktning vid språkcentrumet. Gruppen kan förslagsvis bestå av totalt

fem ledamöter, varav fyra nomineras av minoritetens och språkets intresseorganisationer och en, tillika gruppens ordförande, utses av Isofs generaldirektör. Generaldirektören beslutar även om förordnandet av gruppen. Ledamöterna bör lämpligen utses på tre år, med möjlighet att omförordnas i ytterligare en period om tre år. Styrgruppens ledamöter arvoderas inom ramen för de verksamhetsmedel som språkcentrumet föreslås disponera.

Styrgruppens uppdrag kan omfatta strategiskt stöd i frågor kring inriktning och övergripande prioriteringar samt att vara myndigheten behjälplig med uppföljningen av verksamhet och resultat. Inom ramen för styrgruppens arbete kan behov och önskemål som finns ute på fältet, bland gräsrotterna, språkbärarna, talare och blivande talare av språket, komma till uttryck och utgöra värdefulla underlag för vad som kan och bör göras inom ramen för språkcentrumets verksamhet.

Under samrådet tillstyrker de som kommenterat frågan idén om att inrätta en styrgrupp. I några av svaren framhåller man att antalet ledamöter i gruppen bör utökas, alternativt att styrgruppen kompletteras med en referensgrupp, för att få en bredare representation från minoriteten. Isof menar dock att fem ledamöter utgör ett lämpligt antal för att åstadkomma god interaktion mellan ledamöterna och ett aktivt deltagande i gruppens uppdrag.

7.2.3 Uppdrag

Isof föreslår att det övergripande uppdraget för ett språkcentrum för jiddisch ska vara att tillgodose främst den judiska minoritetens behov och rätt att återta språket jiddisch. Språkcentrumet ska aktivt främja och stimulera ökad användning av jiddisch, bistå med sakkunskap och utveckla metoder för att stärka enskildas förutsättningar för att bruka och återta språket samt sprida kunskaper om språket och hur det kan revitaliseras. Barn och unga ska särskilt prioriteras och insatserna ska utgå från minoritetens behov av revitaliseringsinsatser.

Med hänsyn taget till synpunkter som framkommit under samrådsförfarandet föreslår Isof att ett språkcentrum för jiddisch ska ha till uppgift att:

- Arbeta utåtriktat och innovativt med språkrevitaliserande insatser för jiddisch samt med attityder och förhållningssätt till språket,
- Utifrån forskning och beprövad erfarenhet vidareutveckla, använda och utvärdera metoder anpassade för revitalisering av jiddisch i Sverige,
- Verka nationellt med och för språkbärare och blivande sådana i hela landet,
- I samverkan med övriga språkcentrum för nationella minoritetsspråk samla in, dokumentera och förmedla kunskaper, goda exempel och erfarenheter av språkrevitalisering,
- Inhämta kunskaper om jiddisch både nationellt och internationellt samt sprida dessa,
- I samverkan med språkvården vid myndigheten regelbundet analysera språksituationen för jiddisch samt bistå med bedömningar av behovet av insatser för utveckling av språket,
- Ta fram en långsiktig plan för bevarandet av jiddisch som ett levande språk i Sverige,
- Stödja offentliga aktörers arbete inom området,
- Samverka med andra organisationer och aktörer inom området, till exempel judiska förskolor, skolor, bibliotek och äldreboenden samt judiska kulturinstitutioner,
- Ta del av och om möjligt medverka i forskningsprojekt inom den jiddischforskning som bedrivs vid universitet och högskolor,
- Delta i internationella samarbeten inom området,
- Kontinuerligt arbeta med verksamhetsutveckling.

7.2.4 Geografisk placering

Isof föreslår att ett språkcentrum för jiddisch placeras i Stockholmsområdet.

Ett nationellt språkcentrum för jiddisch ska verka för språkbärare och blivande sådana i hela landet. Under samrådsprocessen lyfte Isof möjligheten att placera ett språkcentrum för jiddisch i Göteborg, bland annat därför att myndigheten redan driver verksamhet där och utifrån regeringens uttala-

de ambition att staten bör vara representerad i hela landet och att statlig verksamhet bör finnas även utanför Stockholm.

I en majoritet av samrådssvaren hävdas dock att en placering någon annan stans än i Stockholmsområdet skulle äventyra språkcentrumets möjligheter att bli framgångsrikt. De argument som framförts är att en majoritet av språkbärarna och potentiella sådana, samt ett flertal judiska institutioner och organisationer, finns i Stockholm. I Stockholmsområdet finns också många barn och unga som har jiddischtalande i sin släkt eller nära omgivning och som därmed har både förutsättningar och intresse för att föra jiddisch vidare till nästa generation. I Stockholm finns också den judiska folkhögskolan Paideia samt utbildnings- och kulturhuset Bajit med det judiska biblioteket. Vid dessa institutioner finns jiddisch och jiddischkultur i undervisningssammanhang och som kulturella inslag. Ungdomsförbundet Der Nayer Dor hävdar i sitt samrådssvar att Stockholm tveklöst har det mest aktiva, största och mångfacetterade judiska livet i Sverige.

Isof bedömer, med anledning av responsen i samrådsprocessen, att ett språkcentrum för jiddisch bör placeras i Stockholmsområdet.

Språkcentrumets utåtriktade verksamhet ska huvudsakligen genomföras bland språkbärarna och potentiella sådana ute i samhället, vilket innebär att resor för språkcentrumets personal kommer att ingå som en naturlig del i verksamheten.

7.2.5 Bemanning

Isof bedömer att språkcentrumet för jiddisch bör bemannas med fyra tjänster, varav en arbetsledare.

Vid rekryteringen av medarbetare till centrumet ska vikt läggas vid att åstadkomma en god blandning av utbildningskompetens och yrkesbakgrund i arbetsgruppen. Akademisk språklig kompetens, liksom pedagogisk sådan samt kulturkompetens med god kännedom om situationen för den judiska gruppen och språkbärarna, bör beaktas så att en god bredd och balans med kompletterande kompetenser i förhållande till uppdraget erhålls inom arbetsgruppen.

Bedömningen grundar sig bland annat på synpunkter som framkommit under samrådsförandet.

7.2.6 Budget

Isof föreslår att den årliga budgeten för ett språkcentrum för jiddisch uppgår till sammanlagt 6,8 mnkr i 2019 års prisnivå.

I budgetförslaget som anpassats till synpunkter som framkommit under samrådsförandet, ingår följande budgetposter:

Löner, inkl. LKP:	3 100 000 kr
Resekostnader:	150 000 kr
OH-kostnader, inkl. lokaler:	1 550 000 kr
Verksamhetsmedel:	2 000 000 kr
Totalt	6 800 000 kr

Lönekostnaderna beräknas utifrån Isof gällande löneläge avseende handläggare respektive arbetsledare. Overheadkostnaden på 50 procent av lönekostnaden utgör myndighetens beräknade overhead för full kostnadstäckning. I overheaden ingår, förutom kostnader för lokaler, bland annat myndighetens gemensam administration och ledning; datorer, telefoner och arbetsmaterial samt personalförmaner såsom friskvård, kaffe och frukt.

Därutöver bedömer Isof att medel för resor och verksamhetsmedel bör ligga på en nivå som ger språkcentrumet manöverutrymme att bedriva verksamhet runt om i landet och även i viss mån kunna delta i internationellt samarbete. Inom ramen för verksamhetsmedlen finns därmed möjlighet att komplettera bemanningen med extern kompetens för tidsbegränsade uppdrag.

7.3 Förslag om inrättande av ett språkcentrum för romani chib

7.3.1 Huvudman och organisation

Isof föreslår att ett nationellt språkcentrum för romani chib inrättas med Isof som huvudman. Organisatoriskt bör centrumet inordnas som en egen enhet inom myndigheten.

I likhet med förslagen gällande språkcentrum för jiddisch, finska och meänkieli, menar Isof att myndighetens nuvarande uppdrag och erfarenhet av arbete med nationella minoriteters språk och kultur, liksom myndighetens forskningsverksamhet och nära sam-

arbete med universitet och högskolor, utgör en god grund för ett utökat uppdrag inom området.

Skälen för ett statligt huvudmannskap för ett språkcentrum för romani chib är desamma som för ett centrum för jiddisch.

I majoriteten av samrådsvaran antingen tillstyrker man Isofs förslag om huvudmannskap och organisation eller har inga synpunkter på förslaget.

7.3.2 Styrning och inflytande

Isof bedömer att en styrgrupp med representanter för den romska minoriteten bör inrättas.

Styrgruppen inrättas för att säkra språkbärarnas inflytande över verksamhetens inriktning vid språkcentrumet. Gruppen kan förslagsvis bestå av totalt fem ledamöter, varav fyra nomineras av de romska intresseorganisationerna och en, tillika gruppens ordförande, utses av Isofs generaldirektör. Generaldirektören beslutar även om förordnandet av gruppen. Ledamöterna bör lämpligen utses på tre år, med möjlighet att omförordnas i ytterligare en period om tre år. Styrgruppens ledamöter arvoderas inom ramen för de verksamhetsmedel som språkcentrumet föreslås disponera.

Styrgruppens uppdrag kan omfatta strategiskt stöd i frågor kring inriktning och övergripande prioriteringar samt att vara myndigheten behjälplig med uppföljningen av verksamhet och resultat. Inom ramen för styrgruppens arbete kan behov och önskemål som finns ute på fältet, bland gräsrotterna, språkbärarna, talare och blivande talare av språket, komma till uttryck och utgöra värdefulla underlag för vad som kan och bör göras inom ramen för språkcentrumets verksamhet.

Under samrådet tillstyrker de som kommenterat frågan inrättandet av en styrgrupp. I några av svaren framhåller man att antalet ledamöter i gruppen bör utökas för att få en bredare representation från minoriteten och med utrymme för fler varieteter av språket. Isof bedömer dock att fem ledamöter utgör ett lämpligt antal för att åstadkomma god interaktion mellan ledamöterna och ett aktivt deltagande i gruppens uppdrag. Isof menar att uppdraget till ledamöterna i en styrgrupp i första hand bör vara att företräda samtliga språkbärare inom romani chib och inte endast vara representant för sin varietet av språket.

7.3.3 Uppdrag

Isof föreslår att det övergripande uppdraget för ett språkcentrum för romani chib ska vara att tillgodose alla romers behov av och rätt att återta sitt eget språk. Språkcentrumet ska aktivt främja och stimulera ökad användning av romani chib i samhället, bistå med sakkunskap och utveckla metoder för att stärka minoritetens förutsättningar att bruka och återta språket samt sprida kunskaper om revitalisering. Barn och unga ska särskilt prioriteras och insatserna ska utgå från minoritetens behov av revitaliseringsinsatser.

Isof föreslår att språkcentrumet för romani chib ska ha till uppgift att:

- Arbeta utåtriktat och innovativt med språkrevitaliserande insatser för romani chib samt med attityder och förhållnings-sätt till språket,
- Utifrån forskning och beprövad erfarenhet utveckla och utvärdera metoder anpassade för revitalisering av olika varieteter av romani chib i Sverige,
- Verka nationellt med och för språkbärare och blivande sådana i hela landet,
- I samverkan med övriga språkcentrum för nationella minoritetsspråk samla in, dokumentera och förmedla kunskaper, goda exempel och erfarenheter av språkrevitalisering,
- I samverkan med språkvården vid myndig-heten regelbundet analysera språksituationen för minoriteten samt bistå med bedömningar av behovet av insatser för språkets utveckling,
- Stödja offentliga aktörers arbete och samverka med andra organisationer och aktörer inom området,
- Stödja självidentifikationsprocessen bland olika grupperingar inom minoriteten,
- Delta i internationella samarbeten inom området,
- Kontinuerligt arbeta med verksamhets-utveckling.

I samrådssvaren tillstyrker man i huvudsak Isofs förslag gällande uppdrag och uppgifter.

7.3.4 Geografisk placering

Isof föreslår att ett språkcentrum för romani chib placeras i Stockholmsområdet.

Den nationella minoriteten romer bor geografiskt utspridda i Sverige och ett nationellt språkcentrum för romani chib ska verka för språkbärare och blivande sådana i hela landet. Under samrådsprocessen lyfte Isof möjligheten att placera ett språkcentrum för romani chib i Malmö, bland annat utifrån regeringens ambition att staten bör vara representerad i hela landet och koncentrationen till Stockholm bör undvikas.

I en betydande majoritet av samrådssvaren hävdas dock att ett språkcentrum för romani chib bör placeras i Stockholm som anses ligga mer centralt och tillgängligt för romer i hela landet. Man menar att romer är representerade i hela Sverige men en stor andel finns i Stockholmsområdet. Ett av argumenten för en placering i Stockholm är också att där finns en större andel talare av de två varieteter av språket som anses mest hotade – resanderomska och kaale-romska. I en stor andel av samrådssvaren framförs vidare önskemål om att ett huvudkontor i Stockholm snarast bör kompletteras med minst tre filialer – i Malmö, Göteborg och Skellefteå.

Isof bedömer, med anledning av den relativt entydiga responsen i samrådsprocessen, att ett språkcentrum för romani chib därmed bör placeras i Stockholmsområdet. När det gäller en eventuell etablering på fler orter ser myndigheten det som en fråga att återkomma till på sikt.

Språkcentrumets utåtriktade verksamhet ska huvudsakligen genomföras bland språkbärarna ute i samhället, vilket innebär att resor för språkcentrumets personal kommer att ingå som en naturlig del i verksamheten.

7.3.5 Bemanning

Isof bedömer att språkcentrumet för romani chib bör bemannas med fyra tjänster, varav en arbetsledare.

Vid rekryteringen av medarbetare till centrumet ska vikt läggas vid att åstadkomma en god blandning av utbildningskompetens och yrkesbakgrund i arbetsgruppen. Språklig kompetens, liksom pedagogisk sådan och kulturkompetens med god känne-

dom om situationen för språkbärarna, bör beaktas så att en god bredd och balans med kompletterande kompetenser i förhållande till uppdraget erhålls inom arbetsgruppen.

Bedömningen grundar sig bland annat på synpunkter som framkommit under samrådsförfarandet.

7.3.6 Budget

Isof föreslår att den årliga budgeten för ett språkcentrum för romani chib bör uppgå till sammanlagt 6,8 mnkr i 2019 års prisnivå.

I budgetförslaget som anpassats till synpunkter som framkommit under samrådsförfarandet, ingår följande budgetposter:

Löner, inkl. LKP:	3 100 000 kr
Resekostnader:	150 000 kr
OH-kostnader, inkl. lokaler:	1 550 000 kr
Verksamhetsmedel:	2 000 000 kr
Totalt	6 800 000 kr

Lönekostnaderna beräknas utifrån myndighetens gällande löneläge avseende handläggare respektive arbetsledare. Overheadkostnaden på 50 procent av lönekostnaden utgör Isofs beräknade overhead för full kostnadstäckning. I overheaden ingår, förutom kostnader för lokaler, bland annat myndighetsgemensam administration och ledning; datorer, telefoner och arbetsmaterial samt personalförmåner såsom friskvård, kaffe och frukt. Därutöver bedömer Isof att medel för resor och verksamhetsmedel bör ligga på en nivå som ger språkcentrumet manöverutrymme att förlägga verksamhet runt om i hela landet. Inom ramen för verksamhetsmedlen finns därmed möjlighet att komplettera bemanningen med extern kompetens för tidsbegränsade uppdrag.

8.

Konsekvensanalyser

I utredningsuppdraget till Isof ingår det att göra en konsekvensanalys av lämnade förslag. I delrapporten till regeringen redovisades konsekvenserna av ett beslut om att inrätta språkcentrum för finska och meänkieli. Nedanstående analyser belyser konsekvenserna av de samlade förslagen i båda rapporterna.

Ekonomiska konsekvenser

Under förutsättning att regeringen fattar beslut om inrättade av språkcentrum för de fyra nationella minoritetsspråken finska, meänkieli, jiddisch och romani chib i enlighet med Isofs förslag, måste anslagsnivån för Isof höjas och medel tillföras myndigheten, motsvarande budgetförslagen för alla fyra föreslagna språkcentrum. För att ge myndigheten tid för planering av, rekrytering till och lokalförsörjning för de fyra föreslagna språkcentrumen bör beslut om inrättandet och tilldelning av medel ske i god tid före etableringen. Om beslut tas i samband med budgetpropositionen under hösten 2020 bör etableringen planeras till tidigast sommaren 2021.

Personella och lokalmässiga konsekvenser

Isofs förslag innebär att myndighetens språkrevitaliserande uppdrag breddas betydligt vilket även innebär en breddning av kompetensen vid myndigheten. Personellt utökas antalet anställda vid myndigheten med 17 tjänster om språkcentrum för fyra språk inrättas.

Även myndighetens lokalyta utökas som en konsekvens av förslagen eftersom utredningen föreslår en etablering av språkcentrum på fler orter än vad myndigheten i dagsläget disponerar lokaler på. Det innebär därmed högre lokalkostnader än för närvarande.

Övriga konsekvenser

För att tillgodose kraven på intern styrning och kontroll samt effektiv ledning och en god arbetsmiljö vid Isof innebär förslaget om utökning och breddning av myndighetens uppdrag att Isofs interna organisation bör ses över.

Källor

- Huss, L. och Syrjänen Schaal, K., (2015). Etablering av ett språkcentrum för meänkieli och finska. Förstudie utarbetad på uppdrag av Sverigefinländarnas delegation och Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset.
- Lainio, J., (2017). Nationella minoritetsspråk i skolan – förbättrade förutsättningar till undervisning och revitalisering (SOU 2017:91).
- Länsstyrelsen i Stockholm och Sametinget (2018). Nationella minoriteter och minoritetsspråk. Minoritetspolitikens utveckling 2017. Rapport 2018:5.
- Persson, C., (2018). ”Då var jag som en fånge” – statens övergrepp på tornedalingar och meänkielitalande under 1800- och 1900-talet. Förstudie utarbetad på uppdrag av Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset och Met Nuoret
- Pettersson, J., (2019). Om romani chib (PM).
- Rohdin, L., (2017). Nästa steg? Förslag om en stärkt minoritetspolitik (SOU 2017:60).
- Rohdin, L., (2017). Nästa steg? Del 2 Förslag om en stärkt minoritetspolitik (SOU 2017:88).
- Sznajderman-Rytz, S., (2007). Jiddisch – språk utan land med hemvist i Sverige. Judiska centralrådet i Sverige.
- Taikon, F., (2019). Språkets betydelse (PM).

Lagar, förordningar, propositioner och skrivelser

- Förordning (2007:1181) med instruktion för Institutet för språk och folkminnen
- Förordning (2010:21) om statsbidrag för insatser till stöd för de nationella minoritetsspråken.
- Förordning (2017:628) om statsbidrag till kulturarvsarbete.
- Kulturmiljölagen (1988:950).
- Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724).
- Propositionen Kulturarvspolitik (prop. 2016/17:116).
- Propositionen En stärkt minoritetspolitik (prop. 2017/18:199).
- Riksdagsskrivelsen Nystart för en stärkt minoritetspolitik (skr. 2017/18:282).

Bilaga 1: Genomförda möten och samtal för inhämtande av information och synpunkter gällande jiddisch och romani chib

Möten med språkbärare och organisationer

Jiddisch

Informationsmöte i Stockholm, 15 november 2018

Sammanlagt deltog fem externa mötesdeltagare.

Följande organisationer var representerade:

- Der nayer dor
- Judiska centralrådet
- Judiska föreningen i Borås
- Paideia folkhögskola
- Sveriges Jiddischförbund

Arbetsgruppsmöte i Uppsala, 13 mars 2019

Deltagare:

- Abbe Schulman
- Bengt Mosesson
- Isak Gerson
- Isak Reichel
- Jan Schwarz
- Mikaela Rohdin
- Noa Hermele
- Paula Grossman
- Susanne Sznajderman-Rytz
- Sylvia Sparrock (Samiskt språkcentrum)

Arbetsgruppsmöte i Stockholm, 8 april 2019

Deltagare:

- Abbe Schulman
- Isak Gerson
- Isak Reichel
- Jan Schwarz
- Noa Hermele
- Susanne Sznajderman-Rytz

Arbetsgruppsmöte i Stockholm, 23 maj 2019

Deltagare:

- Abbe Schulman
- Isak Gerson
- Isak Reichel
- Jan Schwarz
- Paula Grossman

Romani chib

Informationsmöte i Stockholm, 14 november 2018

Sammanlagt deltog sexton externa mötesdeltagare.

Följande organisationer var representerade:

- Frantzwagner Sällskapet
- IREM
- Lattjo Drom
- Malmö Ungdomscentral
- Språkrådets referensgrupp för romani chib
- Riksförbundet romer i Europa
- Roma International
- Roman Paso
- Romani Glinda
- Unga RIMON

Informationsmöte i Stockholm, 23 januari 2019

Sammanlagt deltog tio externa mötesdeltagare.

Följande organisationer var representerade:

- É Romani Glinda
- Frantzwagner Sällskapet
- IREM
- Malmö Ungdomscentral
- Riksförbundet romer i Europa

Arbetsgruppsmöte i Uppsala, 12 mars 2019

Deltagare:

- Allan Schwartz
- David Demetri
- Dragan Lärlund
- Fatmira Tahiri
- Robert Brisenstam
- Sylvia Sparrock (Samiskt språkcentrum)

Arbetsgruppsmöte i Stockholm, 9 april 2019

Deltagare:

- Allan Schwartz
- David Demetri
- Dragan Lärlund
- Fatmira Tahiri

Arbetsgruppsmöte i Stockholm, 9 april 2019, forts

- Maria Bogeblad
- Robert Brisenstam
- Roger Kwiatkowski

Arbetsgruppsmöte i Stockholm, 16 maj 2019

Deltagare:

- Allan Schwartz
- David Demetri
- Dragan Lärlund
- Fatmira Tahiri
- Maria Bogeblad (deltog per telefon)
- Robert Brisenstam
- Roger Kwiatkowski
- Stefan Palison (ej ordinarie deltagare i arbetsgruppen)

Övriga möten och studiebesök

Charlotta Wickman, utredare, ”Utredning om inrättande av ett nationellt centrum för romska frågor”. Stockholm, 6 november 2018.

Ann-Marie Algemo och Katarina Popovic, Länsstyrelsen i Stockholm. Stockholm, 21 november 2018.

Marie-Louise Allas, Sametinget, Sylvia Sparrock, Språkcentrum Östersund och Ingegerd Vannar, Språkcentrum Tärnaby. Östersund, 28 november 2018.

Lennart Rohdin, utredare, ”Utredningen om en stärkt minoritetspolitik” (KU2016:02). Uppsala, 10 december 2018.

Besök på Bajit, judiskt kulturcentrum. Stockholm, 13 februari 2018.

Jon Pettersson, Frantzwagner Sällskapet. Helsingborg, 17 april 2019

Hilde Skanke, Anna-Kaisa Räisänen och Karin Nielsen, Kvensk Institutt. Børselv, Norge, 8–10 maj 2019.

Besök på Samisk språk- och kultursenter i Porsanger. Lakselv, Norge, 10 maj 2019.

Besök på Porsanger kvenske språksenter. Lakselv, Norge, 10 maj 2019.

Salomon Rytz och Susanne Sznajderman-Rytz, Judiska föreningen i Borås, Staffan Böös och Tom Shulevitz, Föreningen Jiddischkultur i Göteborg. Borås, 21 maj 2019.

Maria Bogeblad och Bagir Kwiek, Romano Center Väst. Göteborg, 22 maj 2019.

Mujo Halilovic, Marian Wydow, Julia Sällström och Olga Friberg Jonsson, Romskt informations- och kompetenscenter, RIKC. Malmö, 5 juni 2019.

Bilaga 2: Inkomna samrådssvar – förslag om jiddisch respektive romska

I denna bilaga listas de organisationer och privatpersoner som besvarat det skriftliga samrådet. När en organisation står som avsändare anges även vem svaret skickades in genom.

Inkomna svar – skriftligt samråd om språkcentrum för jiddisch

- Awi Szotten
- Der Nayer Dor, genom Isak Gerson
- Harry Turner
- Jiddischprogrammet vid Lunds Universitet, genom Jan Schwarz
- Jiddischsällskapet i Stockholm, genom Abbe Schulman
- Judiska Centralrådet, genom Isak Reichel
- Judiska Föreningen i Borås, genom Salomon Rytz
- Judiska Kulturföreningen 1945 i Malmö, genom Gerry Eilenberg
- Lennart Rohdin, utredare för ”Utredning om en stärkt minoritetspolitik” (KU2016:02)
- Paideia folkhögskola, genom Noa Hermele
- Stockholms Jiddische Teateramator'n, genom Sylvia Sauter
- Sveriges Jiddischförbund, genom Jacob Kaluski
- Tomas Woodski

Inkomna svar – skriftligt samråd om språkcentrum för romska

- Björn Karlsson, resandegruppen
- Cehra och Collibri, genom Monica Kimmel
- Demokratcenter för romer, genom Horto Kalo
- É Romani Glinda, genom Fred Taikon
- Fritz Rosendahl, resande
- Internationella Romska och Resande Kvinnocenter och Romska och Resande Kvinnors Jour, genom Rosita Grönfors
- Lennart Rohdin, utredare för ”Utredning om en stärkt minoritetspolitik” (KU2016:02)
- Resande och romer i Hallands län, genom Sven Lundberg
- Resande riksorganisation, genom Dennis Berg
- Resandefolkets regionala platsforum, genom Frida Bergman
- Rom och resande kvinnojour Täby, genom Nadja
- Romska föreningen Stockholm, genom Belko Nyman
- Romska informations- och kunskapscenter (RIKC), Malmö Stad
- Romanofolket Resande Östergötland, genom Stig-Ove Johansson Lundahl
- Unionen för romer och resande i Sverige, genom romer och resande i nitton län¹.

1. Separata, men likalydande svar inskickade från romer och resande i: Blekinge län, Dalarnas län, Gävleborgs län, Hallands län, Jämtlands län, Jönköpings län, Kalmar län, Kronobergs län, Norrbottens län, Skåne län, Stockholms län, Södermanlands län, Uppsala län, Västerbottens län, Västernorrlands län, Västmanlands län, Västra Götalands län, Örebro län, Östergötlands län.

- Unionen för romer och resande i Sverige, genom Axel Blom och Albert. Anger att svaret stöds av:
 - Antidiskrimineringscenter ROMA
 - As specialservice
 - Bollnäs resande förening
 - Brottsofferjour och Brottförebyggande Rådet med romer/sinter
 - Centralförbundet Roma International
 - Den romska ideella föreningen INTER- KULTURELLA
 - Finska romers intresse organisation
 - Finska romers minoritetsspråks delegation
 - Forum för romer Stockholm
 - Föreningen resande folkets riksorganisation,
 - Föreningen resandefolket Stockholm
 - Greppa Livet
 - Hjälp Romer
 - Hudiksvalls rom och resande förening
 - Husby Romska Förening
 - Härnösands finska och resande romers samlingsforum
 - Ideella föreningen Framtidens Unga Romer
 - Interkulturella Folkhögskolans vänner
 - Internationella kulturförening för romer
 - Internationella kvinnoföreningen För Romni
 - Kulturgruppen för resandefolket
 - Malmö Romska Idecenter
 - Neve drom
 - Nevi diives
 - Neviba
 - Nevibosko Drom
 - Nevo Anglunipe
 - Nevo drom
 - Nevo Glimmos
 - Norrlands Kulturella Romaniförening
 - Norrlands romska info och nätværkscenter
 - Resande folkets lokal förening Malmö
 - Resande folkets lokala förening i Gävleborgs län
 - Resande folkets lokala förening Luleå
 - Resande folkets lokala förening Sundsvall
 - Resande folkets lokala förening Östersund
 - Resande folkets rättigheter i samhället
 - Resande gruppen i MORA
 - Resande gruppen i Dalarnas län
 - Resande romers riksförening
 - Resandefolket i Norden
 - Resandefolkets förening Kalmar
 - Resandefolkets lokala förening Jönköping
 - Resandefolkets riskorg lokala förening Halmstad
 - Resandefolkets Romanoa Riksförbund
 - RIÖ - VI KAN & VI VILL
 - Roma Institutet
 - Roma Rådet

- Roma Rådet Centrum
- Roma Studi. Inst.
- Roma Studie Institut (RSI)
- Roma Terne
- Romane Phrale
- Romani förening
- Romani Internationella Råd
- Romani kvinnans rätt i samhället (RKRS)
- Romer i samhället
- Romer i Samhället Stockholm
- Romer och Resande i Södermanlands län
- Romer och Resande sociala jours fond
- Romer och resandes mans jourernas riksförbund
- Romernasns väg
- Romska Delegationen
- Romska Förening
- Romska Hjulet
- Romska och resande samlingsforum
- Romska Ungdomsdelegationen
- Sinti Rådet i Umeå
- SRRS
- Stockholms finska zigenar förening
- Stockholms romer på väg
- Sveriges romerförbund
- Söderhamns romska och resande träffpunkt
- Tavring Syd
- Terne Kaale
- UNGA RIMON
- Unga romer i Kramfors
- Unga Romska Kvinno Center
- Unga Romska Tjejjouren
- Ungdomsförbundet Resandefolkets riksorganisation
- Uppsala finsk romska förening
- Uppsala Romska Förening
- Vita Duvan
- Värnamo romska förening
- Västerås Finsk romakvinnors/ungdomscenter
- Å pådo å nevo
- Öppet hus unga romer
- Örebro Finska Romer Förening
- Örebro romska träffpunkten

